

Науково методичний
журнал

**«Українська мова
і література
в школі»**

№ **2 (125) 2016**

Заснований у червні 1997 року

Виходить 6 разів на рік

Засновник — Інститут
педагогіки НАПН України
Зареєстровано Міністерством
інформації України

Ресстраційне свідоцтво
КВ № 2647 від 02.06.97

Головний редактор:

Ніна ГОЛУБ

Редакційна колегія:

Надія БІБК
Неллі БОНДАРЕНКО Юрія
БОНДАРЕНКО Микола
ВАШУЛЕНКО Сергій
ГАЛЬЧЕНКО Олена
ГОРОШКІНА Вікторія
ЗАГОРОДНОВА Станіслав
КАРАМАН Олена КОТУСЕНКО
Любов МАЦЬКО Володимир
МЕЛЬНИЧАЙКО Абдурахім
НАСІРОВ Валентина
НОВОСОЛОВА

(заступник головного редактора)

Сергій ОМЕЛЬЧУК Марія
ПЕНТИЛЮК Володимир РІЗУН
Григорій СЕМЕНЮК Вікторія
СИДОРЕНКО Микола СУЛИМА
Іван ХОМ'ЯК Галина ШЕЛЕХОВА
Неоніла ШИНКАРУК Алла
ЯРМОЛЮК Наталія ЯНОВИЦЬКА
Валентина ЯЦЕНКО
(технічний редактор)

Затверджено на засіданні вченої
ради Інституту педагогіки НАПН
України, протокол № 4 від 25
квітня 2016 р.

Здано до набору 14.03.2016.

Підписано до друку 17.04.2016.

Формат 60x84^{1/8}.

Ум. друк. арк. 7,4.

Тираж 410 пр.

Адреса редакції:

вул. Артема, 52Д, к. 417,
м. Київ, 04053.
Тел.: (044) 4813719

Віддруковано з готових фотоформ у
ТОВ «Наш формат». 02105, м. Київ,

пр/т Миру, 7.

Тел.: (044) 3535665

© «Українська мова
і література в школі», 2016

ЗМІСТ

МЕТОДИКА МОВИ

- М. Пентилюк. Концептуальні засади створення підручників рідної мови. 2
С. Омельчук. Наукометрика творчого доробку Марії Пентилюк у царині української лінгводидактики (на матеріалі часопису «Українська мова і література в школі» та пошукової системи Google Scholar). 7
Н. Голуб. Синтаксис простого і складного речення: тренувальні вправи. 15
Н. Бондаренко. Наукові засади перебудови шкільного курсу синтаксису на основі сучасних підходів. 20

МЕТОДИКА ЛІТЕРАТУРИ

- Т. Яценко. Використання інформаційно-комунікативних технологій у шкільному вивченні літератури. 25
Д. Дроздовський. Використання технології Googlegroups на уроках української літератури. 29
А. Фасоля. Роль організаційно-діяльнісних умінь у формуванні компетентного учня-читача. 34

НАУКА — ШКОЛИ

- О. Вертій. Морально-етичні ідеали та духовний світ Івана Франка у сприйнятті, розумінні, самовизначенні та самостверженні українців. 39

ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД

- О. Приходько. Науково-дослідницька робота учня-члена МАН: моніторинг якості.
45 О. Степанченко. Культура педагогічного спілкування. 51

КОНСУЛЬТАЦІЇ

- Н. Голуб. Орієнтовне календарне планування уроків української мови в 9-му класі. 55

РЕЦЕНЗІЇ ТА ВІДГУКИ

- С. Караман. Готуючись до державної підсумкової атестації з української мови в 9 класі. 63

ПОРТРЕТНА ГАЛЕРЕЯ

- Вітаємо з 80-річчям Марію Іванівну Пентилюк. 64

Педагогічний досвід

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА УЧНЯ-ЧЛЕНА МАН: МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ

Оксана ПРИХОДЬКО,
кандидат педагогічних наук, доцент,
учитель української мови і літератури,
зарубіжної літератури гімназії «Престиж» м. Києва

УДК 37.014.6:005.6:001.891 053.067

У статті на матеріалі робіт учнів — переможців III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт Малої академії наук України 2015 року в секціях «Українська література», «Світова література», «Українська мова» проаналізовано сучасні тенденції щодо вибору теми дослідження; проведено моніторинг якості та визначено головні недоліки й типові помилки в написанні пошуково-дослідницьких робіт відділення «Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство» (секції «Українська література», «Світова література»), з'ясовано причини низького рівня робіт. Практичною компонентою статті є рекомендації щодо усунення недоліків під час підготовки учнівської науково-дослідницької роботи. Акцентовано на взаємодії формальної (загальноосвітня школа), неформальної (МАН та академія наук) та інформальної (індивідуальної) освіти як обов'язкової умови, що стимулюватиме розвиток дослідницьких умінь обдарованої дитини та забезпечить високий рівень виконання пошуково-дослідницької роботи у системі МАН.

Ключові слова: Мала академія наук України (МАН), науково-дослідницька робота учня-члена МАН, вищий педагогічний навчальний заклад, педагогічна взаємодія, неформальна освіта, моніторинг якості.

Мала академія наук України (далі МАН) у системі неформальної освіти створена як структура, зорієнтована на виявлення та підтримку обдарованих учнів, залучення їх до пізнавально-пошукової, науково-дослідницької діяльності, стимулювання творчого самовдосконалення, виявлення й розвиток індивідуального науково-творчого потенціалу. МАН є тією особливою науково-навчальною інституцією, що спрямована на формування людини інноваційного типу, діяльність якої спроєктована в майбутнє, здатну вивести Україну зі стану пострадянського застою та інтегрувати у європейський простір. Організація пошуково-дослідницької діяльності дитини в системі МАН стимулює вироблення в особистості умінь і нави-

чок, що забезпечить повноцінне моделювання нового, позбавленого постколоніальних комплексів суспільства, представники якого завдяки творчому мисленню мають здатність до винаходів, відкриттів, нестандартних розв'язань ситуацій, формує наукову еліту нації. Крім того, діяльність МАН активно сприяє модернізації змісту освіти, інтегрованої у європейський простір, стимулюючи розвиток дослідницької компетентності учнівської молоді, що є однією з ключових.

Головною особливістю наукового дослідження в системі МАН України є те, що воно є навчальним. Це означає, що основним призначенням такої позашкільної діяльності є виявлення школярів, які потенційно здатні до наукової роботи, розвитку дослідницького типу мислення, активізації особистісної позиції під час сприйняття інформації, набуття різноманітних практичних навичок пошукової роботи. Самостійно здобуті знання, що є новими й особистісно значущими для учнів, — важливе завдання МАНівських досліджень. Тому, безумовно, позитивним аспектом є те, що учні, досліджуючи певні наукові проблеми, розширюють власні горизонти сприйняття того чи іншого мистецького явища, пізнають себе і світ через мову, слово, що в принципі є основним завданням курсів української мови, української та зарубіжної літератур у загальноосвітній школі. Наукове дослідження в окресленому напрямі також підпорядковане цьому завданню, яке має важливе епістемологічне значення.

Філологія — саме та галузь, яка формує духовну еліту нації. У процесі написання науково-дослідницьких робіт філологічного напрямку в учня формуються вміння усвідомлено й осмислено читати, аналізувати, інтерпретувати наукові, художні та публіцистичні тексти та створювати власний науковий текст, успішно здійснювати творчий пошук, що ґрунтується на гуманістичних цінностях.

На переконання багаторічного куратора відділення літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства, директора Інституту літератури імені Тараса Шевченка Національної академії наук України, академіка Миколи Жулинського, в усій Малій академії наук саме філологи є, можливо, найщасливішими, адже вони освячені словом, маючи безпосередній дотик душею до найбільшої таємниці людства — мови. Ті, хто тво-

рив'є і досліджує літературні твори, причетні до вивчення фольклору, усної народної творчості, мистецтва, пізнають найсокровенніше [5].

Захисти оригінальних і перспективних науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН II і III етапу Всеукраїнського конкурсу за останні три роки засвідчили позитивну динаміку щодо зростання якості виконаних досліджень, насамперед, у плані актуальності, перспективності, наукової новизни, самостійності тощо.

Постановка проблеми. Проведений аналіз робіт філологічного напрямку дає підстави виявити низку типових помилок, допущених на різних рівнях виконання роботи: починаючи від вибору і формулювання теми (на початковому етапі дослідження) і закінчуючи якістю оформлення та наукового викладу одержаних результатів (на завершальному етапі).

Ступінь дослідженості проблеми. На визначальній ролі Малої академії наук як важливій структурній одиниці неформальної освіти в державотворчих та освітніх процесах наголошують очільники освіти (Гриневич Л.), президент Малої академії наук України (Довгий С.), керівники Національного центру й обласних осередків «Малої академії наук України» (Лісовий О., Андрєєв О., Тихенко Л. та ін.); дослідженню механізмів педагогічної взаємодії Малої академії наук, загальноосвітньої школи, вищого педагогічного навчального закладу і наукової установи, а також підготовці майбутніх учителів до режисури педагогічної дії у керівництві, зокрема, і науковими роботами учнів присвячено розвідки Семенова О., Мозгового В. Проте, попри наявність досліджень щодо різних аспектів функціонування Малої академії наук України, відкритими залишаються питання ширшого й глибшого вивчення кращого досвіду освітан і наукових працівників стосовно підготовки обдарованих учнів у системі МАН. На сучасному етапі виникла потреба в моніторингових дослідженнях, які висвітлювали б науковий рівень і здійснювали б системний аналіз якості захищених учнівських робіт учасників конкурсу-захисту на III етапі, а також надавали практичні поради щодо методики організації та написання учнівської науково-дослідницької роботи.

Мета статті — провести моніторинг якості науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН філологічного напрямку (секції «Українська література», «Світова література», «Українська мова» у відділеннях «Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство», «Мовознавство»).

Завдання — проаналізувати тенденції щодо вибору теми дослідження учнів — переможців III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт 2015 року в секціях «Українська література», «Світова література», «Українська мова»; визначити головні недоліки й типові помилки в написанні робіт філологічного напрямку, з'ясувати причини низького рівня учнівських досліджень та окреслити пропозиції щодо усунення цих недоліків.

Джерельною базою розвідки стали учнівські роботи учасників III етапу Всеукраїнського конкурсу 2013 — 2015 років у секціях «Українська література», «Світова література», а також виконані на базі територіального відділення Рівненської малої академії наук, зокрема в секціях української та світової літератури.

Для чіткішого окреслення проблеми звернемося до

визначення поняття *моніторинг якості* та пунктирного аналізу науково-дослідницьких робіт відділень «Мовознавство», «Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство» (секції «Українська література», «Світова література»), виконаних учнями-членами МАН III етапу Всеукраїнського конкурсу за останні три роки.

Поняття *моніторинг якості* на інституційному рівні використовується у двох значеннях: як система збору, обробки, збереження та розповсюдження інформації і як метод отримання інформації у процесі проведення наукового дослідження. У нашій розвідці, оперуючи поняттям *моніторинг якості* та послуговуючись методикою проведення його, спиратимемося на друге значення.

Серед тем переможців, яке визнало професійне й вимогливе журі секції «Українська мова» (голова — завідувач кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, доктор філологічних наук, професор Плюш М. Я.), зокрема, у 2015 р., відзначимо такі: «Мовні особливості рекламних текстів у газеті «Діло» за 1920-ті роки» (автор — Ладика Ірина, Львівська область), «Вербалізація концепту «Україна» у творах Тараса Шевченка» (автор — Сидоренко Олеся, м. Київ), «Аргументація та її текстові вияви (на матеріалі текстів сучасної української реклами)» (автор — Малова Оксана, Житомирська область), «Діалектна лексика села Лабушне» (автор — Мурашко Тарас, Одеська область), «Лінгвокультурологічний вимір фразеологізмів із компонентом-зоонімом» (автор — Гордівська Ірина, Полтавська область), «Структурно-семантичні та стилістичні особливості паралінгвальних фразеологізмів української мови» (автор — Коткова Ангеліна, Чернігівська область) [офіційний сайт МАН]. Як бачимо, теми переможців оприявнюють широкий діапазон лінгвістичних пошуків у різних царинах мовознавства — фразеології, діалектології, лінгвокультурології, хоча щодо тематики досліджень усіх учасників III етапу 2015 року варто зазначити, що все ж таки домінують роботи з лексики та фразеології. Також простежується тенденція тяжіння до тем, що є актуальними в контексті сучасності, оскільки виконані на матеріалі текстів, насамперед, художнього й публіцистичного стилів, спродукованих потребами та реаліями життя. У коло учнівських зацікавлень поступово інтегруються й соціолінгвістичні дослідження. Найцікавішими й найбільш актуальними видаються такі теми: «Специфіка анормативів у текстах пісень гурту «Океан Ельзи», «Мова сучасної реклами (на прикладі друкованих рекламних текстів лікарських препаратів)», «Ідіолект новели «Апокаліпсис» Марії Матіос», «Лексико-стилістичні особливості словесного портрета жінки в прозі Ірен Роздобудько», «Семантика та прагматика нікнеймів користувачів соціальних мереж як вияв вербальної самопрезентації», «Лексико-семантичне мікрополе політичної кризи в Україні 10 років XXI сторіччя», «Пристосування іншомовної лексики до словотвірних норм сучасної української літературної мови (на матеріалі періодики)», «Заголовки сучасних літературних творів: структурно-семантичний та грама-тичний аспекти».

Специфіка функціонування секцій «Українська література» та «Світова література» в системі МАН полягає в тому, що учнівське дослідження має відповідати сучасним вимогам філологічної студії, у якій ідеться про наукові пошуки в рамках певної академічної проб-

леми. Юні філологи показують свої знання з володіння літературознавчим інструментарієм. Робота в секціях літературознавчого спрямування в жодному разі не ґрунтується на переказуванні фабули творів чи на використанні суто біографічного методу (часто репрезентованого на поверхневому рівні), а спонукає учнів передусім до постановки складних літературознавчих проблем, що засвідчили цьогорічні теми-переможці.

У секції «Українська література» (голова журі — доцент кафедри української літератури Інституту української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, кандидат філологічних наук Савченко І.В.) найкращими було визнано такі теми: «Людина і тексти культури в романі В. Домонтовича «Дівчина з ведмедиком»» (автор — Леонова Кіра, Харківська область), «Книга спогадів Ірини Жиленко як літопис доби українського шістдесятництва» (автор — Ланчук Каріна, м. Київ), «Художня інтерпретація теми соціального сирітства в сучасній українській літературі для підлітків» (автор — Качак Христина, Івано-Франківська область), «Капрійська мариністика М. Коцюбинського в листах та оповіданнях «Сон», «Хвала життю», «На острові» (автор — Степаняк Ірина, Львівська область), «Особливості композиції роману Марії Матіос «Солодка Даруся» (автор — Шевченко Юлія, Одеська область), «Рецепція війни у художньому світі повісті-сповіді «Потерчата» Володимира Рутківського» (автор — Карпінська Олександра, Рівненська область). Провівши детальний аналіз тем, які за останніх три роки були представлені до захисту на III етапі конкурсу, варто зазначити, що до кола інтересів юних літературознавців сьогодні більшою мірою потрапляють тексти сучасних авторів (Марія Матіос, Юрій Андрухович, Олександр Ірванець, Любо Дашвар тощо), а також — письменників-шістдесятників (Ліна Костенко, Ірина Жиленко, Борис Олійник та ін.). Інтерпретація класичної української літератури в контексті сучасних літературознавчих тенденцій, переосмислення/перепрочитання її інноваційне трапляється доволі рідко. Реакцією на трагічні події в Україні стала тема війни та антиколоніальна проблематика (руйнації, нацистської та московсько-Ірадянської окупації, денационалізації, знищення, жорстокості й насилля), що стали як предмет дослідження учнівських робіт, так і текстовим матеріалом для проведення мікроаналізу в 2015 році. Окрім тем переможців (Карпінської О. та Шевченко Ю.), зазначених вище — це «Творчість поетів Хмельниччини періоду нацистської окупації (за матеріалами архівної преси)», «Стильові особливості повісті-поєми Осипа Турянського «Поза межами болю»», «Буковинські реалії в книзі новел «Нація» та романі «Солодка Даруся» Марії Матіос».

Цьогорічні роботи-переможці в секції «Світова література» (голова журі — завідувач кафедри методики викладання російської мови та світової літератури Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор Ісаєва О.О.) засвідчили потужні літературознавчі потенції. Найвищим сукупним балом було оцінено такі теми: «Концепт «туга» у творчості Г. Гейне («Книга пісень») і Дж. Г. Байрона («Паломництво Чайльда Гарольда»)» (автор — Ніколенко Катерина, Полтавська область), «Моделі художньої репрезентації та функції шекспірівської інтертекстуальності у прозі А. Мердок

(На матеріалі романів «Чорний принц» і «Море, мо-ре»)» (автор — Терехова Анна, Рівненська область), «Образ Шерлока Холмса у дискурсі після-постмодерну: особливості художньої трансформації у кіноверсіях «Sherlock» та «Elementary» (автор — Зеленько Анна, м. Київ), «Мелісандра як сюжетотворний образ «Пісні Вогню» (за циклом епічних романів-фентезі Дж. Р.Р. Мартіна «Пісня Льоду і Вогню»)» (автор — Турій Тетяна, Івано-Франківська область).

У секції «Світова література» до захисту представлено роботи, у яких досліджено твори зарубіжних письменників, тому написання такої розвідки передбачає як ґрунтовні знання з української, так і з іноземної мови. Юні дослідники акцентують свою увагу на тих літературознавчих проблемах, які знаходять особливу репрезентацію в лоні зарубіжного літературознавства і які мають відлуння у вітчизняній науці. Робота за цим напрямом передбачає, що учні на достатньому рівні володітимуть іноземною мовою, аби мати можливість проаналізувати інокультурний твір не лише через переклад, а й в оригіналі, звертаючи увагу на мовний рівень: особливості лексики, стилістики, специфіку використання засобів художнього увиразнення, притаманних певній культурній традиції та певній мові.

Аналіз тем, захищених у секції «Світова література» протягом останніх трьох років, засвідчує, що все більшої популярності набувають теми компаративістичного характеру. Щороку, починаючи від 2013 р., не менше 50% досліджень у секції на фінальному етапі мають компаративістичний характер чи компаративну складову, що вже стало хорошою традицією. Так, 2014 року компаративістичний характер мали такі роботи: «Філософія екзистенціалізму в п'єсах Е. Іонеско «Голомоза співачка» та С. Беккета «В очікуванні Годо» Іваннікової Маргарити з АР Крим, «Рецепція творчої спадщини Вільяма Шекспіра крізь призму філателії» Лаущенко Олени з Волинської області, «Модерністська суб'єктивність Бруно Шульца та Франца Кафки (на прикладі оповідання «Птахи» та новели «Перевтілення»)» Голубки Надії із Закарпаття, «Історія кохання й помсти Медеї як застереження перед руйнівною силою пристрастей (за трагедіями Евріпіда і Сенеки «Медея»)» Кузьмович Анастасії з Івано-Франківщини, «Своєрідність трансформації мотивів гомерівської «Одіссеї» у європейській літературі II половини ХХ століття (на прикладі творів К. Варналіса, Є. Анджеєвського, Е. Юнсона та ін.)» Гуляницької Катерини з Київської області, «Стратегії художньої трансформації образу Шерлока Холмса у британському серіалі «Sherlock» (2011—2014 рр.)» Барановської Олени з Рівненської області, «Формування центральних жіночих образів у романах М. Мітчелл «Віднесені вітром» і К. Маккалоу «Ті, що співають у терені» Михно Тетяни з Сумщини, «Трансформація образу «крилатої людини» у світовій літературі від ХІХ — ХХІ ст. (на матеріалі творів Л. М. Толстого «Що живить людей», Р. Бредбері «Дядечко Ейнар», Д. Алмонда «Скелліг»)» Самініної Марії з Херсонської області, «Порівняння мотивів та образів драми-фєрїї «Лісова пісня» Лєсі Українки й трагедїї-казки «Балладина» Юліуша Словацького» Семерей Катерини з Чернівецької області, «Образ обоженого батька в модерністській літературі (на матеріалі творів Ф. Кафки, В. Набокова, А. де Сент-Екзюпері, Б. Шульца)» Фіалкової Катерини з м. Києва, «Компаративний аналіз світоглядних домінант героїв

романів Е.-М. Ремарка «Життя в позику» і Ф.-С. Фіцджеральда «Прекрасні і прокляті» Хохлової Анастасії з м. Севастополя. У 2015 р. компаративістичні стратегії були представлені в таких роботах: «Концепт «туга» у творчості Г. Гейне («Книга пісень») і Дж. Г. Байрона («Паломництво Чайльд Гарольда»)» Ніколенко Катерини з Полтавської області, «Своєрідність втілення феміністичних настроїв у романах Ш. Бронте «Джейн Ейр» та Р.Н. Гюнтекіна «Чаликушу» Михно Тетяни з Сумської області, «Тема духовного занепаду та прозріння в романах Жозе Сарамаго «Сліпота» і «Прозріння» Соколовської Тетяни з Чернігівської області, «Образ Шерлока Холмса у дискурсі після-постмодерну: особливості художньої трансформації у кіноверсіях «Sherlock» та «Elementary» Зеленько Анни з м. Києва.

Водночас варто зауважити, що функціонування секції на III-му, всеукраїнському етапі, утверджує традиції українського художнього перекладу, який має довгу історію та вагомі здобутки. У складі журі Всеукраїнського етапу конкурсу «Захисту науково-дослідницьких проектів фахівці з вивчення зарубіжної літератури в компаративному аспекті (д. пед. н. Клименко Ж.В.) та теорії перекладу (к. філ. н. Дроздовський Д.І.). Протягом останніх трьох років до захисту на Всеукраїнському етапі було представлено 90% робіт, у яких учні беруть до уваги український переклад іноземних творів, а також звертаються до оригіналу. Члени журі, яке працює під керівництвом проф. Ісаєвої О.О., прагнуть наголосити в такий спосіб на антиколоніальній функції українського перекладу, що нічим не поступається російському перекладу і який є адекватною візуалізацією світового літературного процесу. Цю тезу про націєтворчу функцію українського перекладу в українському перекладознавстві активно розвивають у своїх студіях проф. Стріха М.В., проф. Зорівчак Р.П. та ін. Зауважимо, що навесні 2015 р. у МОН було прийнято наказ про перейменування шкільного предмета зі світової літератури, як це було зроблено за каденції міністра Д.В.Табачника, на зарубіжну літературу, оскільки українська література, яка вивчається окремо, також належить до світової літератури і вилучення її з предметного поля було б методологічно некоректним.

Проте досвід роботи в системі Малої академії наук засвідчує низьку позитивну динаміку якості пошуково-дослідницьких робіт, насамперед, на I і II — селекційних етапах МАН.

Серед загальних зауважень до пошуково-дослідницьких робіт відділення «Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство» (секції «Українська література», «Світова література») можна виокремити такі:

1. Нечітке, неконкретне, часто некоректне формулювання теми.
2. Низький рівень володіння літературознавчими техніками, методами і прийомами аналізу літературного матеріалу. Роботи найчастіше є переказуванням фабули.
3. Брак володіння світовими науковими досягненнями сучасного літературознавства.
4. Переважна більшість робіт мають компілятивний характер. Брак дослідницької частини. Роботи є рефератами на основі вже готових часто російських досліджень або статей (секція «Світова література»).
5. Брак лінгвістичної компетентності (з іноземної

мови) під час роботи з оригінальними творами зарубіжної літератури. Оперування переважно російськими перекладами.

6. Занадто багато уваги приділено біографічним аспектам, значно менше — дослідницьким, роботі з текстом.

7. Недостатнє володіння науковим стилем викладу. Публіцистичний і описовий характер робіт. Брак наукових підходів, наукового формулювання назв роботи, розділів і підрозділів.

8. Плагіат. Неправильне оформлення системи посилань та бібліографії за новими стандартами.

9. Невміння підготувати до захисту мультимедійну презентацію пошуково-дослідницької роботи (замість ілюстрації квінтесенції проведеного дослідження — синхронне дублювання обов'язкових компонентів вступу і текстових положень висновків).

10. Відсутність володіння методикою підготовки та культурою наукового викладу (виступу), невідання дозувати час, відведений на оприлюднення (викладення) основних результатів дослідження.

Однією з серйозних проблем науково-дослідницьких робіт є вибір і формулювання теми дослідження. Навіть побіжний аналіз темарію філологічних робіт, що за останніх три роки були представлені до конкурсу «Захисту на третьому етапі, засвідчив непрофесійність і некоректність у формулюванні окремих тем. Неприйнятними є формулювання тем, що розпочинаються словами «до проблеми...» чи «до питання...». Чіткість, прозорість, конкретність і лаконічність мають стати визначальними чинниками у формулюванні теми дослідження. Також тема має бути не надто широкою, посиленою для юного дослідника, що забезпечить глибину і якість (вартісність) дослідження. Вибір та формулювання теми — це на 90% справа керівника, який може або зацікавити темою, або навпаки — відвернути, переконати дитину, що ця тема їй не потрібна. З огляду на це, результат не завжди позитивний. На жаль, дуже часто, особливо вчитель сільської школи, залишається без наукової підтримки.

З цього витікає ще одна проблема — рівень компетентності наукового керівника, яким у переважній більшості, насамперед на I етапі, виступає вчитель.

Недостатність фахової підготовки учителів-філологів до науково-дослідницької діяльності з учнями старшої школи в системі МАН полягає у слабкому розвитку тьюторських умінь і навичок, неволодінні методикою здійснення проектною діяльністю (відсутності методичної підготовки до здійснення керівництва науковою діяльністю учнів), слабкій літературознавчій і лінгвістичній підготовці (незнанні провідних сучасних лінгвістичних тенденцій та методик аналізу художнього тексту), відсутності володіння методикою створення мультимедійної презентації, зокрема змістового наповнення її.

Існує проблема недостатньої узгодженості навчання учнів у школі та в Малій академії наук; декларативно залишається часто й допомога учневі особливо в сільській школі, у формуванні дослідницьких якостей. Педагогічний досвід переконує: робота з обдарованими дітьми, які виявляють зацікавленість науковими студіями, демонструють небуденні здібності, креативне мислення, самостійний пошук шляхів розв'язання актуальних завдань, відбувається більш ефективно за умови тісної взаємодії і взаємодоповнюваності загаль-

ноосвітньої школи, Малої академії наук, вищого навчального закладу і наукової установи.

Ще однією *проблемою* під час написання учнівсько-го літературознавчого дослідження є надмірна увага до біографічних аспектів — перенесення акцентів на висвітлення біографії письменника замість скрупульозної роботи з текстом художнього твору, що має становити основу дослідження такого стибу. На церемонії закриття відділення літературознавства, фольклористики і мистецтвознавства у своєму вітальному слові Ірина Савченко, доцент кафедри української літератури Інституту української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, кандидат філологічних наук, голова журі секції «Українська література», зазначила, що найпродуктивнішим напрямом робіт для учнів Малої академії є мікроаналіз текстів, тобто вибір навіть хрестоматійних відомих текстів, які конкурсанти могли б розглянути як літературне явище або як одиничне явище в контексті всього літературного процесу. Це дасть юному досліднику змогу виявити здатність до наукових пошуків, до аналітичної діяльності, можливість глибше пізнати організм літературного твору. Але, на жаль, теми з мікроаналізу тексту трапляються нечасто, і це пояснюється тим, що такий підхід потребує від дослідника серйозної підготовки з теорії літератури, орієнтації в теоретичних засадах [4].

Окрему *проблему* пошуково-дослідницьких робіт у системі МАН становить їх мовне оформлення. Проаналізувавши роботи філологічного напрямку відділень «Мовознавство» і «Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство», зокрема секцій «Українська мова», «Українська література», «Світова література», ми дійшли до висновку про низький рівень володіння учнями-дослідниками українською науковою мовою, а також незнання мовних норм. Питанню нормативності культури мовлення в учнівських науково-дослідницьких роботах з української мови присвятив своє ґрунтовне дослідження С. Омельчук [1]. Як багаторічний член журі в секції «Українська мова» на III етапах Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт, автор виявив і проаналізував конкретні приклади порушень лексичної, граматичної, орфографічної та стилістичної мовних норм у текстах науково-дослідницьких робіт з української мови. Проте ці порушення, на жаль, є типовими і для робіт, виконаних у інших секціях. Причому неважко припустити, що мовленнєва аномативність ще більше характерна для робіт нефілологічних відділень.

Водночас аналіз робіт слухачів, поданих на конкурс, особливо на другому етапі, керівниками яких є, насамперед, учителі, свідчить: поінформованість, власне, самих учителів про методологію й методику лінгвістичних досліджень, про стан і проблематику мовознавчих наук залишається недостатньою.

Заклади післядипломної педагогічної освіти педагогічних працівників, на жаль, не озброюють достатньою мірою вчителів методикою роботи з філологічно обдарованими дітьми. З огляду на сказане вище виникла нагальна потреба на мовно-методичних кафедрах у вищих педагогічних навчальних закладах збагатити навчальні курси чи спецсеминари модулями, темами про методику роботи з філологічно обдарованою учнівською молоддю, зокрема про методику керівництва на-

уково-дослідницькою діяльністю школярів. Також на базі інститутів післядипломної освіти необхідно запровадити спеціальні курси.

Вибудовуючи систему підвищення рівня пошуково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН, для вчителів-філологів варто розробити спеціальний курс, який складався б із системи лекційних і практичних занять. У системі курсової перепідготовки вчителів-філологів доречно запропонувати лекційні курси, що включали б такі теми: «Актуальні напрями сучасної лінгвістики (літературознавства)», «Вибір та формулювання теми учнівського дослідження», «Методики інтерпретації художнього тексту», «Стилістичні особливості пошуково-дослідницької роботи», «Герменевтичні підходи аналізу художнього тексту», «Стандарти оформлення пошуково-дослідницької роботи» тощо; а також практичні заняття: «Формулювання теми рію пошуково-дослідницьких робіт», «Стилістичне редагування пошуково-дослідницьких робіт», «Аналіз художнього тексту в контексті світових літературознавчих шкіл» тощо.

Також варто передбачити обов'язковість публікації основних положень та результатів учнівських пошукових робіт у відповідних наукових збірниках у вигляді статей або тез.

Для підвищення наукового рівня пошуково-дослідницької роботи та розвитку дослідницьких здібностей юного філолога значну роль відіграє співпраця як із викладачами вищих педагогічних навчальних закладів, так і з провідними фахівцями-філологами наукових установ. Тому вкрай важливими є механізми організації такої співпраці. Робота з філологічно обдарованою учнівською молоддю відбуватиметься більш ефективно за умов тісної педагогічної взаємодії трьох структур: загальноосвітньої школи, у якій основним принципом діяльності є, насамперед, обов'язковість, МАНу, основними принципами якої є добровільність і створення ситуації успіху, ВНЗ, у якому домінуючим є принцип науковості [2].

Високі результати на фінальному, етапі всеукраїнського конкурсу забезпечує позитивний досвід і напрацювання як регіональних територіальних відділень МАН, так і окремих навчальних закладів, на базі яких функціонують творчі лабораторії, гуртки, школи юного науковця, а також співпраця наукових інституцій, вишів та загальноосвітніх навчальних закладів. Проте сьогодні в Україні такий досвід, на жаль, є рідше винятком, а не системою.

З-поміж загальноосвітніх навчальних закладів, які мають значні напрацювання в цьому напрямі, відзначимо досвід роботи педагогічного колективу гімназії «Престиж» м. Кисва (власники — Погребний П.О., Тимошкова Л.Л., директор — Байда М.Ф.), де пошуково-дослідницькою роботою учні починають займатися з шостого класу (на пропедевтичному рівні). Причому наукові роботи пишуть усі учні гімназії, що дає можливість виявити й розвинути здатність до наукової діяльності кожної дитини в досить ранньому, як для такого виду роботи, віці. Безперечно, це ставить високі вимоги до вчителя-керівника, завдання якого не лише зуміти долучити дитину до пошукової, експериментальної діяльності, а й професійно організувати власну діяльність у цьому напрямі, мета якої — не написати за дитину наукову роботу, а, створивши алгоритм співпраці з дитиною, допомогти їй зробити самостійне дослід-

ження. Для цього в гімназії за 10 років розроблено цілий навігаційний комплекс (науково-методичну модель), яка передбачає вказівки щодо роботи як учителя, так і учня в системі МАН, а також конкретні практичні рекомендації щодо їхньої взаємодії, здатності працювати у творчому науковому тандемі. Результативність такої моделі організації пошуково-дослідницької роботи у стінах закладу засвідчують щорічні призери й переможці серед учнів гімназії «Престиж» у різних секціях на всіх етапах Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт.

Вартими уваги у всеукраїнському дискурсі підготовки юних філологів є надбання Рівненської Малої академії наук учнівської молоді (директор — Андреев О.А.), що є однією з найдавніших в Україні (як координаційний центр на громадських засадах розпочинає діяльність у 1985 році). Створення мультимедійного кабінету дистанційного навчання, завдяки якому юні дослідники з найвіддаленіших куточків регіону можуть одержати онлайн консультації провідних науковців, лабораторії гуманітарних досліджень та бібліотеки при ній сприяє тому, що РМАНУМ упродовж трьох останніх років за кількістю призових місць на III етапі конкурсу перебуває в першій п'ятірці Всеукраїнського рейтингу. Варто зазначити, що однією з найрезультативніших у підготовці конкурсантів-переможців є робота відділень «Мовознавства» і «Літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства» (методист — Сергіюк Т.В.). А такі друковані видання, як збірник «Тези наукових робіт», щорічний альманах «Колесо історії» та літературно-мистецький альманах «На мольбертах днів» культивують найкращі наукові і творчі здобутки обдарованих учнів регіону.

Висновки і перспективи подальших розвідок досліджуваної проблеми. Діяльність Малої академії наук України, як освітньої структури, що репрезентує взаємовплив і взаємопроникнення між формальною і неформальною освітою, зорієнтована на втілення провідних тенденцій сучасної педагогічної реальності — формування глобалістської людини інноваційного типу і, водночас, патріота своєї держави, здатного інтегруватися в європейський простір. Відділення «Літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства» як структурна одиниця в системі МАН спрямоване на реалізацію Концепції гуманітарної освіти відповідно до програми «Горизонт — 2020».

Отже, проведений нами моніторинг якості пошуково-дослідницьких робіт відділення «Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство» (секції «Українська література», «Світова література») засвідчив як позитивну динаміку якості учнівських досліджень (III етап), так і виявив низку недоліків і проблем (I і II — селекційні етапи МАН), що потребують загального вирішення.

Виникла гостра потреба на кафедрах методики викладання філологічних дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах наповнити навчальні курси чи спецсемінари модулями, темами про методику роботи з філологічно обдарованою учнівською молоддю, зокрема про методику керівництва науково-дослідницькою діяльністю школярів. Також на базі інститутів післядипломної освіти запровадити спеціальні курси.

Педагогічна система МАН як провідна ланка неформальної освіти в Україні потребує більш тісної

співпраці і взаємодії із загальноосвітньою та вищою школами, а також науковими установами; вимагає розробки цілого комплексу заходів у рамках співпраці і взаємодії.

Подальшого дослідження потребують питання злагодженої організації діяльності різних освітніх структур у системі формальної і неформальної освіти, спрямованої на забезпечення умов максимальної реалізації науково-дослідницького потенціалу обдарованої молоді в системі Малої академії наук.

В статтю на матеріалі работ учеников-победителей III этапа Всеукраинского конкурса-защиты научно-исследовательских работ Малой академии наук Украины 2015 году в секциях «Украинская литература», «Мировая литература», «Украинский язык» проанализированы современные тенденции выбора темы исследования; проведен мониторинг качества и определены главные недостатки и типичные ошибки в написании поисково-исследовательских работ отделения «Литературоведение, фольклористика и искусствоведение» (секции «Украинская литература», «Мировая литература»), выяснены причины низкого уровня работ. Практическим компонентом статьи являются рекомендации по устранению недостатков при подготовке ученической научно-исследовательской работы. Акцентируется на взаимодействии формального (общеобразовательная школа), неформального (Малая академия наук) и информального (индивидуальное) образования как обязательного условия, стимулирующего развитие исследовательских умений одаренного ребенка и обеспечивающего высокий уровень научно-исследовательской работы в системе МАН.

Ключевые слова: Малая академия наук Украины (МАН), научно-исследовательская работа ученика-члена МАН, высшее педагогическое учебное заведение, педагогическое взаимодействие, неформальное образование, мониторинг качества.

In the paper, on the basement of the works of the students-winners of the final phase level of the competition of the Youth Academy of Sciences of Ukraine (MAN) in 2015, in the sub-sections «Ukrainian literature», «World Literature», «Ukrainian language» current trends on the choice of research topics have been analyzed. The quality evaluation has been monitored and identified taking into account the major shortcomings and mistakes in researches of the section «Literature, Folklore, and Arts» (sub-sections «Ukrainian literature», «World Literature»). The practical component of the paper is connected with the precise recommendations about the process of preparation of the research. The attention is paid on interaction of formal (secondary school), non-formal (Youth Academy of Sciences) and informal (individual) education as a mandatory condition that stimulates the development of research skills of a gifted child and provides a high-quality research techniques in the MAN.

Keywords: Youth Academy of Sciences of Ukraine (MAN) researches of the students-members of the MAN, high educational institution, educational interaction, informal education, quality evaluation.

Література

1. Омельчук С. Нормативність культури мовлення в учнівських науково-дослідницьких роботах з української мови / Сергій Омельчук // Дивослово. — № 9. — С. 2—6.
2. Семенов О. Наукова робота юного лінгвіста у вимірах педагогічної взаємодії: загальноосвітня школа — Мала академія наук — вищий навчальний заклад — наукова установа / Олена Семенов // Українська мова і література в школі. — 2015. — № 2. — С. 45—49.
3. Семенов О., Приходько О. Українсько-польська співпраця — потужна складова європейської інтеграції України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ipood.com.ua/novini/ukraskoJpolskaJspivpracyaJpotujnaJskladovaJevropeyskoJintegraciJukrani/>
4. Факультативи, клуби при школах, вишах — майданчики творення майбутнього або як вибрати тему і писати без пафосу. Повідомлення на сайті МАН. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://man.gov.ua/ua/news/academy_news/yaskravijJfinish—naybilshogoJintelektualnogoJmarafonuJkrayiniJbrJfinalJvseukrayinskogoJkonkursuJzakhistuJmanJ2014—2015JofitsiynoJzaversheno
5. Яскравий фініш найбільшого інтелектуального марафону країни. Повідомлення на сайті МАН. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://man.gov.ua/ua/news/academy_news/yaskravijJfinishJnaybilshogoJintelektualnogoJmarafonuJkrayiniJbrJfinalJvseukrayinskogoJkonkursuJzakhistuJmanJ2014—2015JofitsiynoJzaversheno

Literatura

1. Omelchuk S. Normatyvnist kultury movlennia v uchnivskykh naukovodoslidnytskykh robotakh z ukrainskoi movy / Serhii Omelchuk // Dyvoslovo. — № 9. — S. 2—6.
2. Semenoh O. Naukova robota yunoho linhvista u vymirakh pedahohichnoi vzaiemodii: zahalnoosvitnia shkola — Mala akademiia nauk — vyshchy navchalnyi zaklad — naukova ustanova / Olena Semenoh // Ukrainska mova i literatura v shkoli. — 2015. — № 2. — S. 45—49.
3. Semenoh O., Prykhodko O. UkrainskoJpolska spivpratsia — potuzhna skladova yevropeiskoi intehratsii Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://ipood.com.ua/novini/ukraskoJpolskaJspivpracyaJpotujnaJskladovaJevropeyskoJintegraciJukrani/>
4. Fakultatyvy, kluby pry shkolakh, vyshakh — maidanchyky tvorennia maibutnoho або як вибрати тему і писати без пафосу. Повідомлення на сайті МАН. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://man.gov.ua/ua/news/academy_news/yaskravijJfinishJnaybilshogoJintelektualnogoJmarafonuJkrayiniJbrJfinalJvseukrayinskogoJkonkursuJzakhistuJmanJ2014—2015JofitsiynoJzaversheno
5. Iaskravij finish naibilshoho intelektualnogo marafonu krainy. Povidomlennia na сайті МАН. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://man.gov.ua/ua/news/academy_news/yaskravijJfinish—naybilshogoJintelektualnogoJmarafonuJkrayiniJbrJfinalJvseukrayinskogoJkonkursuJzakhistuJmanJ2014—2015JofitsiynoJzaversheno